

KODIFIKÁCIA PRÁVA VÝCHODNÝCH KATOLÍCKYCH CIRKVI¹

MGR. VOJTECH VLADÁR, PHD.
TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA RÍMSKEHO A CIRKEVNÉHO PRÁVA

Abstrakt

Kánonické právo východných katolíckych cirkví pretrvávalo v nekodifikovanej podobe až do prijatia prvého Kódexu kánonického práva Latinskej cirkvi v roku 1917. Od tohto času sa začalo vážne uvažovať o podobnej kodifikácii na univerzálnej úrovni aj pre tieto cirkvi. Prvé pokusy boli zaznamenané za pontifikátu pápeža Pia XI., ktorý v roku 1927 nariadil začatie prác na východnom Kódexe. Výsledky týchto snažení však zaostali za očakávaniami a z toho dôvodu pápež Pavol VI. zriadil v roku 1972 komisiu pre vypracovanie Kódexu, ktorý by bral ohľad predovšetkým na osobitosti východných cirkví a ich tradície. Hlavným cieľom tohto článku je poukázať na zložitý proces kodifikácie kánonického práva východných katolíckych cirkví, ktorý trval vyše šesťdesiat rokov a svoje vyjadrenie našiel v Kódexe kánonov východných cirkví, platnom od roku 1990.

VLADÁR, Vojtech: Kodifikácia práva východných katolíckych cirkví. HISTORIA ET THEORIA IURIS, roč. 2, 2010, č. 3, s. 121 - 134.

Úvod

Z historicko-geografických dôvodov siahajúcich až hlboko do cirkevného staroveku sa katolícka cirkev **organizačne člení** na Cirkev západného obradu, t. j. Cirkev latinskú („rímskokatolícku“), a na cirkvi východné, alebo východných obradov (rítov), ktorých je dvadsaťjeden.² Východnými katolíckymi

¹ Tento príspevok je výstupom z vedeckého projektu VEGA s názvom „*Významné pramene stredovekého práva a ich prínos pre súčasnosť*“, registrovaného pod číslom 1/0576/08.

² Pápež Ján Pavol II. (1978 – 2005) obrazne hovorieval o nutnosti, aby cirkev dýchala „oboma pľúcami“. Porovnaj znenie apoštolskej konštitúcie *Sacri Canones* pápeža Jána Pavla II. z roku 1990. Dvadsaťjeden východných katolíckych cirkví *sui iuris* pozostáva z piatich rôznych obradov a ôsmich či deviatich podobradov, a takmer každá z nich je náprotivkom odlúčenej cirkvi rovnomeného obradu. Porovnaj TRETERA, J. R.: *Cirkevní právo*. Praha : Jan Krigl nakladatelství, 1993, s. 36. Aj keď členovia týchto cirkví tvoria z pohľadu východných cirkví vo svete pravdepodobne iba niečo menej ako 10 % v porovnaní s 90 % pravoslávnych, predsa majú veľký význam, a to najmä z dôvodu neustáleho poukazovania na

mi cirkvami *sui iuris* rozumieme (zjednotené) východné cirkvi, ktoré sú vieroučne, sviatostne i disciplinárne spojené s Apoštolskou stolicou. Tieto cirkvi však netvorí nejakú „ústavnú jednotu“ a sú do **značnej miery autonómne**, vrátane oblasti zákonodarnej. Majú taktiež odlišnú liturgiu, bohoslužobné obrady a rozdielne upravené niektoré vnútorné vzťahy. Majú však rovnaký vieroučný systém a sú v spojení s Rímskou (západnou, latinskou) cirkvou prostredníctvom pápeža, t. j. uznávajú pápeža (rímskeho biskupa) za hlavu katolíckej cirkvi, a patria tak tiež do organizmu katolíckej cirkvi.³ Ide teda o východné cirkvi zjednotené s Rímom, na rozdiel od organizačne úplne samostatných (autokefálnych) východných cirkví, ktoré nie sú v plnom spoločenstve (*plena communio*) s katolíckou cirkvou (tzv. „odlúčené východné cirkvi“).⁴ Všetkých týchto dvadsaťjeden východných katolíckych cirkví spolu s Cirkvou latinského obradu tvorí jednu všeobecnú katolícku cirkev (*communio Ecclesiarum*), avšak riadi sa vlastnými kánonicko-právnymi predpismi, ktoré boli na rovine všeobecného (univerzálného) práva kodifikované v Kódexe kánonov východných cirkví (*Codex Canonum Ecclesiae Orientalis* – CCEO) z roku 1990.⁵

Pred prijatím spomínaného Kódexu pretrvávalo právo východných katolíckych cirkví **v nekodifikovanej podobe**. Podobne teda ako v prípade pravoslávnych cirkví, aj právo východných katolíckych cirkví vychádzalo zásadne predovšetkým z noriem prijatých ešte počas prvého tisícročia kresťanského vývoja.⁶ Tieto predpisy boli dopĺňané partikulárnym právom jednotlivých cirkví, a teda právnymi normami miestnych cirkevných autorít (patriarchov, patriarchálnych synod a pod.), rešpektujúc pritom dogmatické ustanovenia Latinskej cirkvi, s ktorou tvorili od svojho zjednotenia jeden celok. Až po prijatí prvého Kódexu kánonického práva Latinskej cirkvi v roku 1917 začali pápeži, po viacerých prosbách východného duchovenstva, vážne uvažovať aj nad kodifikáciou východného práva. Kodifikácia západného kánonického práva tak predstavovala prvotný impulz k obdobnému kroku aj v prípade cirkví východných.

skutočnosť, že jednota môže byť vyjadrená aj prostredníctvom rôznorodosti. Porovnaj BEDOUELLE, G.: *História Cirkvi*. Prešov : Petra, 2005, s. 207.

³ Porovnaj HRDINA, A.: *Kánonické právo*. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2002, s. 59.

⁴ HRDINA, A.: *Kánonické právo*. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2002, s. 64.

⁵ Pre reguláciu vzájomného právneho styku katolíkov západného i východných obradov obsahuje Kódex kánonického práva (*Codex Iuris Canonici* – CIC z roku 1983) normy kolízneho charakteru (niekedy sa hovorí o tzv. interrituálnom práve). Sú nimi najmä kán. 111 a 112, upravujúci včlenenie kresťana do cirkvi určitého obradu a možnosti zmeny tohto obradu (obdobné normy obsahuje i CCEO v kán. 29 až 38).

⁶ Porovnaj PŘIBYL, S.: *Ekumenismus a právo*. Brno : L. Marek, 2006, s. 15.

Communio a cirkevné právo

1. Veľká východná schizma a opätovné zbližovanie Východu so Západom

Počas prvých desiatich storočí kresťanského vývoja dochádzalo medzi kresťanským Západom a Východom často k viacerým vážnym nedorozumeniam či roztržkám. Približne za pontifikátu pápeža Gregora I. Veľkého (590 – 604) sa totiž cirkevný život a disciplína definitívne sformovali v obdvoch cirkvách odlišne. Iný bol nielen kalendár, ale taktiež sviatky, pôsty, formy života duchovenstva i formy rehoľného života. K prvému skutočnému rozkolu medzi Rímom a Konštantínopolom došlo už koncom 5. storočia po Kr., keď v júli roku 484 pápež Félix III. (483 – 492) zavrhol dvojzmyselnú formulu viery „*Henotikon*“ a z cirkevného spoločenstva vylúčil konštantínopolského patriarchu Akácia (471 – 489).⁷ Aj keď bol tento spor urovnaný, isté napätie medzi cirkvami naďalej pretrvávalo a vyvrcholilo vo veľkej miere najmä počas konania **Trulánskeho koncilu** (r. 692), ktorý pravoslávni, na rozdiel od Západu, dodnes považujú za súčasť šiesteho všeobecného (ekumenického) koncilu.⁸ Od konania tohto snemu akoby začala východná cirkev stále viac veriť tomu, že je povoláná k zavrhnutiu a zmeneniu niektorých zvykov a tradícií západnej cirkvi. Najväčšie nebezpečenstvo predstavovala skutočnosť, že otázky disciplinárnej a rituálnej povahy začali východní teológovia stotožňovať s dogmami.⁹

Vzťahy medzi kresťanským Západom a Východom boli v tomto období určované najmä pomerom medzi pápežmi ako predstaviteľmi Západu, a byzantskými cisármi, spolu s konštantínopolskými patriarchami, ako predstaviteľmi Východu. Podobným spôsobom, ako sa pápeži cítili ohrozovaní zásahmi byzantských cisárov do rýdzo cirkevných dogmatických otázok (východný césaropapizmus)¹⁰, vnímal Východ zásahy rímskeho veľkňaza do

⁷ KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny – Raný kresťanský stredovek*. Levoča : Polypress, 2001, s. 56.

⁸ Teda Tretieho konštantínopolského koncilu, ktorý sa konal ešte v rokoch 680 – 681.

⁹ Porovnaj KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny – Raný kresťanský stredovek*. Levoča : Polypress, 2001, s. 58.

¹⁰ Východný césaropapizmus dosiahol podľa väčšiny historikov svoj vrchol za cisára Justiniana I. (527 – 565). Východný (byzantský) cisár v tejto dobe vládol cirkvi rovnako ako štátu, a bol teda súčasne cisárom i „pápežom“, podľa zásady „*Caesar est Papa*“. Cisár bol teda absolútnym vládcom, ktorý mal skutočne rozsiahle právomoci. Bol vrchným vojenským veliteľom, najvyšším sudcom, výlučným zákonodarcom i hlavou cirkvi. Navrhoval napríklad biskupov na vymenovanie a vykonával tiež ich investitúru, vydával normy náboženskej povahy, zvolával cirkevné

východných disciplinárnych cirkevných záležitostí. Je celkom pochopiteľné, že pápeži cítili povinnosť brániť čistotu viery a jednotu cirkvi aj na Východe, avšak z dôvodu úzkeho spojenia náboženstva a politiky vzbudzovali tieto zásahy časté reakcie odporu.¹¹ V 8. storočí po Kr. sa objavil nový predmet sporov v podobe tzv. „**obrazoborectva**“ (ikonoklazmus), ktorý opätovne viedol k schizme medzi oboma cirkvami. Náboženský rozkol bol navyše sprevádzaný rozkolom politickým, keď v dôsledku ohrozenia Itálie zo strany Longobardov uzatvoril pápež Štefan III. (752 – 757) s franským kráľom Pipinom III. Krátkym (751 – 768) dohodu (*Promissio Carissiana*) o ochrane Rímskej cirkvi a jej práv. Tento akt napokon našiel svoje vyvrcholenie na Vianoce roku 800, keď pápež Lev III. (795 – 816) korunoval franského kráľa Karola Veľkého (768 – 814) za cisára, udeľujúc mu starorímske tituly *imperator* a *augustus*. Okrem skutočnosti, že pápež si týmto spôsobom pre seba do budúcnosti vyhradil právo korunovácie cisára, došlo predovšetkým k faktickému preneseniu cisárstva z Východu na Západ (*translatio imperii*).¹²

Podobne však ako západné cisárstvo vzniklo a vyrástlo na úkor byzantského politického univerzalizmu, postupne rástol aj konštantínopolský patriarchát na úkor univerzalizmu Rímskej cirkvi. Byzantský patriarcha tak po porazení obrazoboreckého hnutia vstúpil do permanentného súperenia s pápežom, čo do budúcnosti predstavovalo hlavnú príčinu trvalého náboženského rozkolu medzi Východom a Západom. Skutočne povážlivý stupeň predstavovalo napätie medzi oboma cirkvami najmä počas obdobia druhého patriarchátu **konštantínopolského patriarchu Fótia** (877 – 886).¹³ Fótius západnej cirkvi priamo vyčítal, okrem „novostí“ v pôstnej disciplíne a liturgických normách, aj pridanie slovíčka „*filoque*“ (lat. „i zo Syna“) do nicejsko-konštantínopolského vyznania viery, spochybňujúc pritom tiež priamu jurisdikciu pápeža v záležitostiach Východu. Najmä od 9. storočia po Kr. sa tak obojstranná podozrievavosť a výhrady, spojené predovšetkým so vzájomnou neznalosťou, ustavične prehlbovali. Rôznorodosť jazyka, národného charakteru, cirkevného zriadenia, disciplíny, liturgie a teológie neprispievali k jednote oboch cirkví. Aj v tomto období sa navyše k protivenstvám kultúrnej-

snemy, viedol ich zasadania a potvrdzoval ich kánony. Zasahoval taktiež do vieroúčnych sporov a ako odborný znalec, napriek svojej povrchnej znalosti teológie, dokonca formuloval vieroučné dogmy. Porovnaj VLČEK, E. – SCHELLE, K.: *Právní dějiny 3. Státy střední a východní Evropy*. Brno : Masarykova univerzita, 1998, s. 15.

¹¹ Porovnaj FRANZEN, A.: *Malé dějiny církve*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 88.

¹² Porovnaj BUŠEK, V.: *Učebnice dějin práva církevního I*. Praha : Všehrd, 1946, s. 136 - 137.

¹³ Porovnaj ŘÍČAN, R. – MOLNÁR, A.: *12 století církevních dějin*. Praha : Kalich, 1990, s. 384.

ho a náboženského charakteru pridala opätovne rozdielnosť názorov na politickom poli.¹⁴ Tieto nedorozumenia napokon vyvrcholili v známej **Veľkej východnej schizme** v roku 1054, keď došlo k vzájomnej exkomunikácii medzi legátmi rímskeho biskupa Leva IX. (1049 – 1054), ktorých reprezentoval najmä kardinál Humbert de Silva Candida († 1061), a konštantínopolským patriarchom Michalom I. Kerulariom (1043 – 1059).¹⁵ Od tohto okamihu bolo *communio* (komúnio) medzi cirkvami Východu a Západu prerušené.¹⁶ Táto skutočnosť sa odzrkadlila aj v kánonickom práve a v oveľa menšej miere tak dochádzalo k vzájomnému preberaniu kánonických predpisov medzi oboma cirkvami navzájom. Na Východe počas tohto obdobia platili zásadne zbierky, ktoré vznikli počas prvých desiatich storočí cirkevného vývoja, kým západné kánonické právo sa vydalo cestou dominujúceho pápežského zákonodarstva.

Po pretrhnutí komúnia postupom času začalo predsa len dochádzať k zlepšovaniu vzájomných vzťahov medzi niektorými východnými patriarchami a rímskym veľkňazom. Na základe týchto zlepšených vzťahov tak v prípade niektorých východných cirkví došlo k obnoveniu komúnia s cirkvou západnou. Tieto cirkvi tak uznali rímskeho pápeža za hlavu všeobecnej katolíckej cirkvi, ktorej súčasťou sa začali cítiť aj oni. Západná cirkev ich zase začala považovať opäť za cirkvi katolícke. Úspešné **pokusy o obnovu komúnia** s východnými cirkvami boli zaznamenané najmä na Druhom lyonskom koncile v roku 1274 a na koncile vo Florencii a Ferrare v rokoch 1438 a 1439. Na týchto snemoch boli podpísané aj určité ďalšie akty únie medzi Latinskou cirkvou a niektorými východnými cirkvami.¹⁷ Napriek všetkému

¹⁴ Porovnaj KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny – Raný kresťanský stredovek*. Levoča : Polypress, 2001, s. 219.

¹⁵ K zrušeniu týchto exkomunikácií došlo napokon až 7. decembra 1965, t. j. deň pred slávnostným ukončením Druhého vatikánskeho koncilu (1962 – 1965), keď pápež Pavol VI. (1963 – 1978) bulou *Ambulate in Dilectione* a konštantínopolský ekumenický patriarcha Athenagoras I. (1948 – 1972) odvolali vzájomné exkomunikácie. Porovnaj KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny – Raný kresťanský stredovek*. Levoča : Polypress, 2001, s. 225.

¹⁶ Porovnaj FRÖHLICH, R.: *Dva tisíce let dějin církve*. Praha : Vyšehrad, 2008, s. 90. K skutočnému prerušeniu jednoty medzi oboma cirkvami však došlo až v dôsledku križiackych výprav. Východným kresťanom totiž v týchto súvislostiach prekážalo, okrem zriadenia Latinského cisárstva, najmä budovanie latinskej cirkevnej organizácie a menovanie latinskej cirkevnej hierarchie pre kresťanský Východ. Na druhej strane bola však bezprostrednou príčinou vyhlásenia križiackych výprav žiadosť byzantského cisára Alexia I. Komnena (1081 – 1118) o pomoc proti Turkom, ktorá bola adresovaná v roku 1094 pápežovi Urbanovi II. (1088 – 1099). Porovnaj KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny – Zlaté obdobie kresťanského stredoveku*. Levoča : Polypress, 2001, s. 96, 99, 232 a 233.

¹⁷ Porovnaj BEDOUELLE, G.: *História Cirkvi*. Prešov : Petra, 2005, s. 196.

však takéto prípady zostávali skôr ojedinelé a Východ zostával naďalej nezávislým a odmietajúcim komúnie s cirkvou západnou. Na tomto mieste treba tiež podotknúť, že najmä od pádu Konštantínopolu v roku 1453 pod náporom Turkov, boli ďalšie pokusy o rokovanie s cirkvami kresťanského Východu značne obmedzené.¹⁸

2. Prehlbovanie záujmu o východné cirkvi zo strany Latinskej cirkvi

Ako sme už spomínali, dnes je zjednotených katolíckych východných cirkví *sui iuris* dvadsaťjeden. V skutočnosti každá z nich má svoju vlastnú bohatú všeobecnú históriu a osobitne špecifickú históriu spojenú s jej návratom do cirkevnej komúnie s cirkvou západnou. Niektorí pápeži si postupom času začali stále viac uvedomovať **dôležitosť východných cirkví** pre katolícku cirkev. Inštitucionálny záujem o tieto cirkvi (najmä o východných katolíkov) sa však objavil až v 16. storočí po Kr., keď prvé takéto náznaky nachádzame u pápeža Gregora XIII. (1572 – 1585). Práve v tomto období sa totiž väčší počet východných kresťanov začal navracieť k cirkevnej jednote s cirkvou Latinskou. Gregor XIII. preto ustanovil Kongregáciu pre záležitosti Grékov (*Congregatio pro Rebus Graecorum*), ktorá sa mala zaoberať nielen záležitosťami katolíkov byzantského obradu, ale aj šírením katolíckej viery medzi inými východnými kresťanmi. Pápež Klement III. (1592 – 1605) ju premenoval na Kongregáciu pre záležitosti viery a katolíckeho náboženstva (*Congregatio Super Negotiis Sanctae Fidei et Religionis Catholicae*). Pápež Gregor XV. (1621 – 1623) zase 22. júna 1622 bulou *Inscrutabili* ustanovil Kongregáciu pre šírenie viery (*Congregatio de Propaganda Fide*) a do jej kompetencie zaradil aj záležitosti východných katolíkov.¹⁹

¹⁸ Pádom Byzantskej ríše dochádzalo k vzniku samostatných (autokefálnych) pravoslávnych cirkví, ktoré boli podriadené vlastným panovníkom. Na rozdiel od rímskeho biskupa, konštantínopolský patriarcha, ktorý stál na čele pravoslávnej cirkvi v bývalom hlavnom meste Byzantskej ríše, nemal nijakú moc nad inými pravoslávnymi cirkvami, aj keď mal titul všeobecného patriarchu. Podľa tradície bol totiž iba prvým medzi rovnými (*primus inter pares*). Pravoslávie teda nikdy nemalo (a napokon ani dodnes nemá) nejaké svetové jednotiacie centrum. Dnes existuje viacero samostatných pravoslávnych cirkví – najväčšia je Ruská pravoslávna cirkev, ďalej sú to napr. Albánska, Alexandrijská, Americká, Bulharská, Grécka, Jeruzalemská, Konštantínopolská pravoslávna cirkev a mnohé ďalšie. Porovnaj VRANA, V.: *Dejiny cirkevného práva*. Košice : Univerzita P. J. Šafárika, 1992, s. 39.

¹⁹ V rámci tejto kongregácie ďalší pápeži postupne zriaďovali komisie pre konkrétne záležitosti východných cirkví. Napríklad Urban VIII. (1623 – 1644) zriadil dve komisie: v roku 1627 *Commissio Super Dubiis Orientalium* a v rokoch 1636 – 1645 pôsobiacu *Commissio Super Correctione Euchologii Graecorum*. Porovnaj ADAMOWICZ, L.: Kodifikácia práva východných katolíckych cirkví. In *Bulletin*

Tento stav trval napokon až do 6. januára 1862, keď sa pápež Pius IX. (1846 – 1878) v konštitúcii *Romani Pontificis* rozhodol oddeliť (na radosť východných katolíkov) záležitosti týkajúce sa východných katolíckych cirkví od záležitostí neveriacich. V rámci Kongregácie pre šírenie viery tak zriadil Sekciu pre záležitosti východného obradu (*Sectio pro Negotiis Ritus Orientalis*).²⁰ Mnohí východní katolíci však boli aj naďalej nespokojní a cítili sa byť v horšom postavení ako latinskí katolíci. Ich požiadavky totiž smerovali k ustanoveniu kongregácie, ktorá by sa týkala len ich záležitostí a nebola nijakým spôsobom spájaná s neveriacimi.

Čo sa týka **práva východných cirkví** v tomto období, do pontifikátu pápeža Klementa III. (1592 – 1605) bolo všetko úsilie venované predovšetkým otázke návratu Východu k jednote. Až po väčšom úspechu týchto snáh nastalo priaznivejšie ovzdušie pre usporiadanie východných cirkevných zákonov, ktoré boli do tej doby značne ovplyvnené predovšetkým partikulárnym právom miestnych cirkví. V roku 1596 totiž práve za pontifikátu pápeža Klementa III. došlo k únii na synode v Breste medzi Latinskou a Gréckokatolíckou cirkvou poľsko-litovskou²¹ (neskôr v roku 1646 v Užhorode), čo malo postupný ohlas i u ďalších nezjednotených východných cirkví. K nejakým konkrétnejším výsledkom v oblasti práva však na základe týchto úspechov ešte nedošlo.

Až pápež Pius IX. (1846 – 1878), v spomínanej konštitúcii *Romani Pontificis*, začal priamo požadovať **zozbieranie kánonov** najmä východných katolíckych cirkví a preskúmanie kníh všetkého druhu, ktoré ich mali obsahovať.²² Myšlienka kodifikácie práva východných katolíckych cirkví si napokon našla svoje miesto aj na Prvom vatikánskom koncile (1869 – 1870), na

SSKP, ročník 5, číslo 1, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Slovenská spoločnosť kánonického práva, 1999, s. 24 - 25.

²⁰ Porovnaj ADAMOWICZ, L.: Kodifikácia práva východných katolíckych cirkví. In *Bulletin SSKP*, ročník 5, číslo 1, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Slovenská spoločnosť kánonického práva, 1999, s. 25.

²¹ Táto únia znamenala zjednotenie týchto dvoch cirkví a pápež bol uznaný aj Gréckokatolíckou cirkvou poľsko-litovskou za najvyššiu hlavu v cirkvi. Gréckokatolíckym kňazom bolo ponechané manželstvo a kráľovi zostalo právo menovať biskupov, pričom kláštory mali byť podriadené biskupom. Porovnaj VRANA, V.: *Dejiny cirkevného práva*. Košice : Univerzita P. J. Šafárika, 1992, s. 46.

²² Na príkaz pápeža Pia IX. začal zhromažďovať pramene východného práva Ján Baptista Pitra († 1889), neskorší kardinál. Ten výsledky svojej práce vydal v dvoch zväzkoch pod názvom *Iuris Ecclesiastici Graecorum Historia et Monumenta*. Pius IX. si jeho prácu skutočne vážil a ním ustanovenej kongregácii, už spomínanej *Congregatio de Propaganda Fide pro Negotiis Ritus Orientalis*, nariadil zozbierať všetky východné kánony a liturgické aj iné knihy a všetko preskúmať z hľadiska pravosti viery. Porovnaj POLÁČEK, V.: *Východní manželské církevní právo se zřetelem k právu latinskému*. Košice : Univerzita P. J. Šafárika, 1991, s. 5.

ktorom bol predovšetkým zaznamenaný nedostatok disciplinárnej jednoty v cirkvi tak v právnických textoch, ako aj v praxi.²³ Pápež Lev XIII. (1878 – 1903) napokon rozhodol, aby po dôkladnom preštudovaní doterajšieho práva boli vydané dva kódexy: jeden pre Latinskú cirkev a jeden pre cirkvi východné.²⁴ Ako sme však už spomínali, prvé konkrétne pokusy o kodifikáciu východného práva boli zaznamenané až po prijatí latinského Kódexu kánonického práva v roku 1917.

Kodifikácia východného kánonického práva

1. Kodifikačné práce na prvom východnom Kódexe (CICO)

Právo východných cirkví (na rozdiel od cirkvi Latinskej) nebolo v priebehu cirkevných dejín nikdy kodifikované. Až po vydaní Kódexu kánonického práva v roku 1917 sa začalo po viacerých prosbách východného duchovenstva vážne uvažovať o podobnej kodifikácii aj pre východné katolícke cirkvi. Ohláseniu kodifikácie predchádzalo zriadenie očakávanej Posvätnej kongregácie pre východné cirkvi (*Sacra Congregatio pro Ecclesia Orientali*)²⁵

²³ Porovnaj znenie apoštolskej konštitúcie *Sacri Canones* pápeža Jána Pavla II. z roku 1990.

²⁴ Pápež Lev III. prejavil svoj obdiv voči východným cirkvám v liste *Orientalium Dignitas*, v ktorom označil východnú liturgiu a cirkevnú disciplínu za slávnú ozdobu cirkvi a katolíckej viery. Potvrdil, že rozličnosť východných cirkví považuje za taký skvost, nad ktorý „... azda nemôže byť nič viac hodné obdivu, keďže osvetľuje katolicitu v Cirkvi Božej“. Porovnaj znenie apoštolského listu *Orientalium Dignitas* pápeža Leva XIII. z roku 1894. Za pontifikátu tohto pápeža sa konali tiež viaceré partikulárne synody zjednotených východných cirkví. Boli to najmä Sýrsky snem, v roku 1888, Lvovský rusínsky (*Ruthenorum*) v roku 1891, rumunský (*Alba Iulia*) v roku 1900, Alexandrijský koptský v roku 1898 a arménsky, zvolaný už z príkazu Pia X. (1903 – 1914) do Ríma v roku 1911. Tieto synody svedčili predovšetkým o značnej rôznorodosti východných právnych noriem, ktorá bola spôsobená predovšetkým dlhou dobou odlúčenia od cirkevnej jednoty. Porovnaj POLÁČEK, V.: *Východní manželské církevní právo se zřetelem k právu latinskému*. Košice : Univerzita P. J. Šafárika, 1991, s. 4 - 5.

²⁵ Zaujímavosťou zostáva, že pápež si vyhradil pre seba vedenie tejto kongregácie, a teda stál na jej čele ako prefekt. Tejto kongregácii boli vyhradené všetky záležitosti východných cirkví, ktoré sa týkali osôb, disciplíny a obradu, ako aj tzv. zmiešané problémy (tie, ktoré sa týkali aj latinských katolíkov). Voči východným cirkvám dostala táto kongregácia také právomoci, aké mali pre latinských katolíkov ostatné kongregácie, s výnimkou Kongregácie posvätného officia. Tento stav potvrdil napokon aj Kódex kánonického práva z roku 1917 (Porovnaj kán. 257 CIC 1917). Práve v tejto kongregácii počas diskusií na jej plenárnych zasadnutiach vznikla tiež požiadavka na kodifikáciu práva východných katolíkov, ktorá bola dňa 3. augusta 1927 predložená pápežovi. Porovnaj ADAMOWICZ, L.: Kodifikácia

prostredníctvom *motu proprio* pápeža Benedikta XV. (1914 – 1922) *Dei Providentis Arcano Consilio* z 1. mája 1917 a zriadenie Ústavu pre východné cirkevné štúdiá v Ríme (*Pontificium Institutum Orientalium Studiorum*) vydaním *motu proprio Orientis Catholici* z 15. októbra 1917.²⁶

Kodifikáciu východného práva napokon ohlásil až v roku 1927 pápež Pius XI. (1922 – 1939), známy svojím veľkým záujmom o kresťanský Východ.²⁷ O dva roky na to ustanovil, po konzultáciách s východnými biskupmi,²⁸ Kardinálsku komisiu pre štúdiá na prípravu východnej cirkevnej kodifikácie (*Commissio Cardinalitia pro Studiis Praeparatoriis Codificationis Orientalis*), na čelo ktorej bol ustanovený kardinál Pietro Gasparri († 1934).²⁹ **Prvá fáza príprav** bola napokon ukončená prípravou ôsmich schém, ktoré boli rozoslané predstaveným východných katolíckych cirkví, biskupom Latinskej cirkvi s teritóriom na Východe, predstaveným mužských východ-

práva východných katolíckych cirkví. In *Bulletin SSKP*, ročník 5, číslo 1, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Slovenská spoločnosť kánonického práva, 1999, s. 25 - 26. Táto kongregácia po promulgácii latinského Kódexu z roku 1917 vydala tiež nariadenie, aby východné kánony, ktoré sú v rozpore s týmto zákonníkom, boli na synodách nanovo upravené a predložené kongregácii. Porovnaj POLÁČEK, V.: *Východní manželské církevní právo se zřetelem k právu latinskému*. Košice : Univerzita P. J. Šafárika, 1991, s. 5 - 6.

²⁶ Porovnaj PEJŠKA, J.: *Církevní právo I. (Ústavní právo církevní)*. Semily : Nákladem vlastním, 1932, s. 36.

²⁷ Pius XI. svoj zámer kodifikovať právo východných katolíckych cirkví oznámil 3. augusta 1927 najskôr sekretárovi východnej kongregácie Luigimu Sincerovi († 1936), a túto kodifikáciu zároveň zaradil medzi najdôležitejšie úlohy cirkvi. Porovnaj POLÁČEK, V.: *Východní manželské církevní právo se zřetelem k právu latinskému*, Košice : Univerzita P. J. Šafárika, 1991, s. 6.

²⁸ Podobne ako v prípade kodifikácie latinského Kódexu boli oslovení predstavení východných katolíckych cirkví, a to prostredníctvom listu z 5. januára 1927 adresovaného patriarchom, ktorý im dával možnosť vyjadriť sa ku kodifikácii. Patriarchovia sa, po konzultáciách s ostatnými biskupmi, postavili k tomuto návrhu kladne a zároveň tiež navrhli vhodných špecialistov, ktorí mali byť nápomocní pri jeho realizácii. Už od roku 1927 tak existovala trojčlenná prípravná komisia v zložení: kardinál Pietro Gasparri († 1934), kardinál Luigi Sincero († 1936) a sýrsky patriarcha Rahmani († 1929). Porovnaj ADAMOWICZ, L.: Kodifikácia práva východných katolíckych cirkví. In *Bulletin SSKP*, ročník 5, číslo 1, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Slovenská spoločnosť kánonického práva, 1999, s. 26.

²⁹ Jej ďalšími členmi boli kardináli Bonaventura Ceretti († 1933) a Francisco Ehrle († 1934). Jej tajomníkom bol prelát Amleto Giovanni Cicognani († 1973). Komisia riadila práce dvoch skupín: prvá sa zaoberala prehľadom prameňov, a druhá typickými kodifikačnými prácami. Porovnaj znenie apoštolskej konštitúcie *Sacri Canones* pápeža Jána Pavla II. z roku 1990.

ných reholí, dikastériám Svätej stolice a univerzitám. Práce na vytváraní schém trvali presne od 15. septembra 1930 do 6. augusta 1936.³⁰

Nasledujúci rok, po smrti kardinála Gasparriho, bola pápežom dňa 17. júla 1935 premenovaná doterajšia komisia na Pápežskú komisiu pre vypracovanie východného Kódexu kánonického práva (*Pontificia Commissio ad Redigendum Codicem Iuris Canonici Orientalis*).³¹ Úlohou komisie bolo, ako už z jej názvu vyplýva, stanoviť text kánonov a usporiadať zákonník východných katolíckych cirkví. Tá napokon pripravila v rokoch 1935 až 1945 prvú **kompletnú schému** Kódexu a dňa 11. novembra 1945 bol výsledok práce komisie odovzdaný pápežovi Piovi XII. (1939 – 1958).³² Nasledujúce tri roky prebiehala opätovná postupná analýza predstavenej schémy, ktorá bola ďalej upravovaná samotnou redakčnou komisiou a Kongregáciou posvätného ofícia. Konečná verzia Kódexu bola napokon 13. marca 1948 pod názvom **Codex Iuris Canonici Orientalis (CICO)** predložená pápežovi.

Pius XII. sa rozhodol promulgovať hotový Kódex postupne, po častiach. 22. februára 1949 tak boli prostredníctvom *motu proprio Crebrae Allatae Sunt* publikované normy manželského práva, pozostávajúce zo sto tridsaťjeden kánonov. 6. januára 1950 boli vydaním *motu proprio Sollicitudinem Nostram* promulgované normy procesného práva, pozostávajúce z päťsto sedemdesiatšesť kánonov. 9. februára 1952 boli prostredníctvom *motu proprio Postquam Apostolicis Litteris* vyhlásené normy rehoľného práva, majetkového práva a normy o výklade pojmov, pozostávajúce z tristo dvadsaťpäť kánonov. A napokon 2. júna 1957 vydaním *motu proprio Cleri Sanctitati* bolo publikované právo rituálne a personálne, pozostávajúce z päťsto päťdesiatosem kánonov. Z dvetisíc šesťsto šesťdesiatšesť kánonov obsiahnutých v schéme z roku 1945 tak boli promulgované približne tri pätiny, zatiaľ čo ostatné kánony zostali v archíve kongregácie.³³ Dňa 18. decembra bol napokon pápežovi predložený na schválenie aj piaty dokument, prostredníctvom

³⁰ ADAMOWICZ, L.: Kodifikácia práva východných katolíckych cirkví. In *Bulletin SSKP*, ročník 5, číslo 1, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Slovenská spoločnosť kánonického práva, 1999, s. 27.

³¹ Na čele novej komisie stál kardinál Luigi Sincero († 1936) a jej členmi boli kardináli Eugenio Pacelli († 1958), Giulio Serafini († 1938) a Pietro Fumasoni Biondi († 1960). Jej tajomníkom sa stal Gabriele Acacio Coussa († 1962). Na pomoc komisii pri jej prácach bolo menovaných tiež trinásť konzultorov. Porovnaj znenie apoštolskej konštitúcie *Sacri Canones* pápeža Jána Pavla II. z roku 1990.

³² Išlo o kompletnú schému s úvodom a komentárom, rozloženú do troch zväzkov. Porovnaj ADAMOWICZ, L.: Kodifikácia práva východných katolíckych cirkví. In *Bulletin SSKP*, ročník 5, číslo 1, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Slovenská spoločnosť kánonického práva, 1999, s. 27.

³³ Porovnaj znenie apoštolskej konštitúcie *Sacri Canones* pápeža Jána Pavla II. z roku 1990.

ktorého malo byť vyhlásených posledných štyristo tridsaťšesť kánonov, avšak pápežova smrť znemožnila promulgačný proces. Jeho nástupca Ján XXIII. (1958 – 1963) sa rozhodol s ich publikáciou počkať až do skončenia **Druhého vatikánskeho koncilu**, ktorého zvolanie ohlásil už 25. januára 1959, teda necelých deväťdesiat dní po svojom zvolení za pápeža.³⁴

2. Kodifikačné práce na platnom východnom Kódexe (CCEO)

Už pri samotnom začatí Druhého vatikánskeho koncilu (1962 – 1965) sa od začiatku predpokladalo, že cirkevnú disciplínu všeobecnej cirkvi bude potrebné revidovať podľa zásad a odporúčaní snemu. Aj z tohto dôvodu napokon pápež Ján XXIII. nepokračoval v publikovaní kánonov prvého východného Kódexu. Funkcie kodifikačnej komisie však neboli počas konania koncilu úplne pozastavené a jej úlohy boli stanovené najmä na interpretáciu publikovaných častí zákonníka a vydanie prameňov východného práva.

Napriek výbornej práci zostavovateľov prerazili v prvom Kódexe silne latinizačné tendencie, ktoré boli pre východných kresťanov ťažko prijateľné. Druhý vatikánsky koncil preto prijal významný dekrét o katolíckych východných cirkvách ***Orientalium Ecclesiarum***, v ktorom nielen povolil, ale dokonca nariadil, aby si východné cirkvi podržali svoje dávne dedičstvo, hlavne v oblasti disciplinárnej.³⁵ V súvislosti s týmito odporúčaniami pápež Pavol VI. (1963 – 1978) ustanovil novú Pápežskú komisiu pre revíziu východného Kódexu kánonického práva (*Pontificiam Commissionem Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo*).³⁶ Už samotné zloženie tejto komisie malo zjavne východný charakter. Jej kolégium sa totiž skladalo prevažne z patriarchov a iných predstaviteľov východných katolíckych cirkví, spolu s niekoľkými predstavenými dikasterií Rímskej kúrie, do ktorej pôsobnosti patrili východné cirkvi. Podobne aj kolégium poradcov tvorili najmä biskupi

³⁴ Porovnaj. ALBERIGO, G.: *Stručné dejiny II. vatikánskeho koncilu*. Brno : Barrister & Principal, 2008, s. 13.

³⁵ Tento dekrét priamo požadoval, aby sa všetky východné katolícke cirkvi usilovali o návrat k zdedeným tradíciám – ak niekde boli „... vplyvom času alebo osôb zanedbané“. Porovnaj znenie dekrétu Druhého vatikánskeho koncilu *Orientalium Ecclesiarum*, vyhláseného pápežom Pavlom VI. v roku 1964.

³⁶ Porovnaj Predhovor ku Kódexu kánonov východných cirkví. Už v počiatočnej fáze nových prác sa dokonca uvažovalo nad vydaním tzv. Základného zákona Cirkvi (*Lex Ecclesiae Fundamental*), ktorý by zvýraznil ústavnú jednotu cirkvi Latinskej s dvadsaťjeden cirkvami východných obradov *sui iuris*. Tento projekt bol však napokon na poslednú chvíľu pred promulgáciou Kódexu kánonického práva z roku 1983 pápežom Jánom Pavlom II. (1978 – 2005) zamietnutý. Ústavnoprávne normy tohto základného zákona boli ale vložené najskôr do západného Kódexu, a neskôr (takmer v rovnakej podobe) do Kódexu východného. Porovnaj HRDINA, A.: *Kánonické právo*. Praha : Eurolex Bohemia, 2002, s. 59 - 60.

východných katolíckych cirkví, spolu s niekoľkými duchovnými latinského obradu a východnými laickými odborníkmi na cirkevné právo. Ako pozorovatelia boli navyše pozvaní viacerí duchovní a laici z pravoslávnych cirkví.

Za hlavnú úlohu novej komisie pápež Pavol VI. stanovil zrevidovanie prvého východného Kódexu od úplných základov podľa teologických princípov Druhého vatikánskeho koncilu a východnej tradície.³⁷ Nový zákonník sa mal niest' tiež v duchu ekumenizmu a umiernenosti, s dôsledným dodržiavaním princípu subsidiarity. Kódex mal teda obsahovať výlučne zákony spoločné všetkým východným katolíckym cirkvám a všetko ostatné ponechať na úpravu partikulárnemu právu.

Po šiestich rokoch bol pripravený prvý text zákonníka, ktorý bol rozvrhnutý do ôsmich schém. Po pápežovom schválení bol zaslaný všetkým východným katolíckym cirkvám, dikastériam Rímskej kúrie, ako aj generálnym predstaveným rádov. Po spätnej väzbe, predovšetkým od východných duchovných, boli všetky pripomienky bez výnimiek komisiou prerokované a viaceré z nich zapracované do textu Kódexu. Práce v komisii a pridružených študijných skupinách pokračovali dôsledne ďalej a v roku 1986 bola hotová revidovaná schéma, ktorá bola po posledných úpravách dňa 28. januára 1989 predložená pápežovi Jánovi Pavlovi II. (1978 – 2005). Pápež si posledný návrh, za účasti viacerých expertov, osobne prezrel a po vypočutí si mienky miestopredseda a sekretára Pápežskej komisie pre revíziu východného Kódexu kánonického práva Ivana Žužeka († 2004) dal pokyn ho vytlačiť.³⁸

Nový zákonník pod názvom **Kódex kánonov východných cirkví** (*Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*) napokon Ján Pavol II. promulgoval apoštolskou konštitúciou *Sacri Canones* dňa 18. októbra 1990 a účinnosť nadobudol 1. októbra 1991. Na rozdiel od latinského Kódexu kánonického práva, revidovaného v roku 1983, ktorý pozostáva zo siedmich kníh, sa východný Kódex delí na tridsať titulov, ktoré obsahujú tisíc päťsto štyridsaťšesť kánonov. Spomínané kódexy aj dnes stále predstavujú dva základné právne texty platného právneho systému všeobecnej katolíckej cirkvi.

³⁷ Pred Druhým vatikánskym koncilom sa hovorilo dokonca i v oficiálnych dokumentoch o východných cirkvách v jednotnom čísle ako o Východnej cirkvi. Tento koncil si však uvedomil hodnotu mnohosti v jednote cirkvi ako spoločenstva a tak tiež dôležitosť a zmyslový obsah rozličných obradov, ktorými sa teologicky, duchovne a disciplinárne identita jednotlivých partikulárnych cirkví od seba odlišuje. V tomto prípade tak rozmanitosť v cirkvi nielenže nie je na škodu jej jednote, ale skôr ju robí jasne viditeľnou. Porovnaj GEROSA, L.: *Právo Cirkví*. Prešov : Petra, 2005, s. 69.

³⁸ Porovnaj znenie apoštolskej konštitúcie *Sacri Canones* pápeža Jána Pavla II. z roku 1990.

Záver

Prvý Kódex pre východné katolícke cirkvi spracovávaný pod pracovným názvom *Codex Iuris Canonici Orientalis* sa napokon nedočkal kompletnej promulgácie. Z tohto dôvodu nemôžeme v jeho prípade hovoriť o úspešnej kodifikácii. Vhodnejšie je ho označiť za **kodifikačný pokus**, alebo z hľadiska konečného výsledku za istú formu čiastkovej prípravy pre budúce kodifikačné práce. Až platný Kódex kánonov východných cirkví tak môžeme kvalifikovať ako úspešné zavŕšenie snáh pápežov o kodifikáciu práva východných katolíckych cirkví. Tento zákonník totiž predstavuje platné ucelené kodifikačné dielo, v ktorom sú právne normy systematicky usporiadané formou jednotného zákonného textu.³⁹ Podobne teda ako v prípade Latinskej cirkvi, avšak s vyše sedemdesiatročným oneskorením, našlo aj kánonické právo východných katolíckych cirkví, svoje vyjadrenie v kodifikovanej podobe. Kodifikácia bola aj v tomto prípade nutná predovšetkým v záujme konštituovania jasného právneho systému, v ktorom by boli v súlade s princípom právnej istoty, jednoznačne stanovené práva a povinnosti veriacich v stručných a abstraktných kánonoch. **Z hľadiska pôsobnosti** zaväzujú normy Kódexu kánonov východných cirkví všetkých členov východných katolíckych cirkví na univerzálnej úrovni. Právne normy partikulárneho práva tak nadobúdajú platnosť jedine v prípade, ak sú v súlade s právom univerzálnym.

Východné katolícke cirkvi si od začiatku výsledok kodifikačných prác pochvaľovali, keďže nový Kódex popri rešpektovaní osobitostí každej z nich zároveň zdôraznil ich plné spojenie s rímskym veľkňazom.⁴⁰ Teologické, duchovné a disciplinárne dedičstvo tradícií starých patriarchátov Alexandrie, Antiochie, Arménska, Chalcedónu a Konštantínopolu tak nanovo ožilo, obnovené odkazom Druhého vatikánskeho koncilu, a opätovne raz potvrdilo **nerozlučnú katolicitu celej cirkvi**.⁴¹ Na záver môžeme vo všeobecnosti skonštatovať, že najvyšším cirkevným zákonodarcom sa vskutku podarilo splniť najdôležitejší cieľ, ku ktorému dlhodobo smerovali ich uvážené snahy. Duch kánonov platného Kódexu totiž už svojou prirodzenosťou vyžaduje ich dodržiavanie príslušníkmi východných katolíckych cirkví.

Recenzent: doc. JUDr. Vladimír Vrana, PhD.

³⁹ Porovnaj NEMEC, M.: *Základy kánonického práva. Druhé, doplnené a prepracované vydanie*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 13.

⁴⁰ Porovnaj znenie pastorálnej konštitúcie Druhého vatikánskeho koncilu *Lumen Gentium*, vyhlásenej pápežom Pavlom VI. v roku 1964.

⁴¹ Porovnaj znenie dekrétu Druhého vatikánskeho koncilu *Orientalium Ecclesiarum*, vyhláseného pápežom Pavlom VI. v roku 1964.

VLADÁR, Vojtech: The Codification of Law of the Eastern Catholic Churches. HISTORIA ET THEORIA IURIS, Vol. 2, 2010, No. 3, p. 121 - 134.

The Canon Law of the Eastern Catholic Churches had remained in uncoded form until the time of promulgation of first Code of Canon Law of Latin Church in the year 1917. From this time the Holy See started seriously to consider the same codification on the universal level also for these Churches. First attempts were noticed during the pontificate of Pope Pius XI. who ordered to start with the works on eastern Code in the year 1927. However, the results of these endeavors fell behind expectations. Thus, the pope Paul VI. founded in 1972 the commission for elaboration of the Code which would respect the individuality of Eastern Churches and its traditions. The main goal of this article is to point out the process of codification of Canon Law of the Eastern Catholic Churches which lasted sixty years and it had found its expression in the Code of Canons of the Eastern Churches valid from the year 1990.